

Het andere gezicht van Maecenas ▼

Vincent Hunink

Maecenas atavis edite regibus... Met die beroemde woorden begint de dichter Horatius zijn eerste Ode: 'Maecenas, zoon van koninklijke afkomst, / mijn zeer geliefde toeverlaat en trots...' (Oden 1,1,1-2; vert. Piet Schrijvers). Het is een statige aanspreking van iemand die meer was dan zijn 'beste vriend' (*Satiren* 1,5,27), 'eerlijke vriend' (*Brieven* 14,6) of zelfs 'geliefde Maecenas' (Oden 2,20,7). Horatius had zeer veel aan hem te danken, alleen al in materiële zin. Zo had Maecenas hem opgenomen in de literaire kring rond keizer Augustus en had hij hem een buitenhuis in het Sabijnse land gegeven, waar hij zich geheel kon wijden aan de dichtkunst. Ook voor andere dichters in Rome was Gaius Cilnius Maecenas (circa 70-8 v.Chr.) een steun en toeverlaat. Hij betoonde zich al even royaal voor Vergilius, die eveneens door hem werd vrijgesteld om de hogere poëzie te beoefenen, en ook Propertius mocht zich in Maecenas' gunsten verheugen. Vanzelfsprekend beantwoordden de dichters die gunsten met wedergunsten: ze bezongen Maecenas in gloedvolle verzen, wijdden hele boeken aan hem en vereeuwigden hem in hun werk.

Eerlijk en belangeloos

Het beeld dat zij al met al van Maecenas geven is nog steeds bepalend. De gemiddelde lezer van Augusteïsche poëzie zal er niet snel vragen bij stellen. De rol van Maecenas lijkt helder: die van een machtig man in de schaduw van Augustus, een man die zijn aanzien en rijkdom belangeloos in dienst stelt van de grote literaire talenten van anderen.

In de biografie van Vergilius blijft Maecenas nog enigszins op de achtergrond. De dichter noemt hem feitelijk slechts een paar maal in de *Georgica* (in elk boek één keer: 1,2; 2,43; 3,41; 4,2). In de grote *Aeneis*, waarvan toch bekend is dat die op instigatie van de kring van Maecenas is geschreven, wordt de rijke patroon in het geheel niet genoemd. Het lijkt of Vergilius een bepaalde weerzin voelde om zich afhankelijk op te stellen. Je zou ook kunnen zeggen: zijn dichterlijk zelfbewustzijn was zo groot dat hij zijn beschermheer niet vaak wilde noemen. Vooral uit het werk van Horatius krijgen we een beeld van Maecenas en zijn kring. Het is een flatteus beeld, waarin Maecenas' adellijke afkomst uit een Etruskisch koningsgeslacht

Vincent Hunink is docent en onderzoeker aan de Radboud Universiteit Nijmegen.
[www.vincenthunink.nl]

< Portret van een man,
waarschijnlijk Maecenas (Museo
Archeologico Nazionale, Arezzo).

De archeologische site van de villa
van Horatius in Licenza.

regelmatig wordt onderstreept. Moreel lijkt hij onkreukbaar: Horatius schildert Maecenas als een eerlijke en bescheiden vriend, die mensen steeds op hun merites beoordeelt, als een trouwe supporter en sponsor, een matige en onkreukbare liefhebber van de schone kunsten en sociale omgang op niveau. ‚Ein Mann von feiner Bildung und Freund edler Geselligkeit‘, wordt hij in een bekend literair naslagwerk (Schanz-Hosius) genoemd. Geen spoor van arrogantie, laat staan van machtsspelletjes, gekonkel of corruptie. Het is een innemend, geruststellend portret. En in de 21ste eeuw is het zelfs verleidelijk te noemen. Wie zou in de Nederlandstalige wereld van cultuur niet graag een of meer ‚Maecenassen‘ zien? Mensen dus die uit zuivere en ideële motieven bevorderen wat goed is, artistieke talenten koesteren en materiële voorwaarden scheppen voor het ontstaan van grote kunst. Het kost dan ook wat moeite om de beeldvorming van

Horatius en anderen te doorbreken. Maar wie even nadenkt moet wel beseffen: dit is te mooi om waar te zijn. Een man direct naast de keizer die volledig eerlijk is en belangeloos optreedt? Niet erg waarschijnlijk, al was het maar omdat Augustus allerm minst met schone handen op het toppunt van zijn macht is gekomen (zie het artikel van Van Hooff, elders in deze *Hermeneus*).

Een andere Maecenas

Hoe heeft Maecenas zijn positie naast Augustus eigenlijk verkregen? Historische handboeken vermelden eenstemmig dat hij al vroeg een vriend en helper van Octavianus was. In heel diens opgang naar de macht stond Maecenas aan zijn zijde, met raad en zo nodig ook daad. Zonder ooit een publiek ambt te vervullen (als *equus* kon hij ook geen lid van de senaat worden) steunde hij steeds Octavianus' zaak. Achter de schermen was hij betrokken in alle grote politieke

*Maecenas presenteert de
gepersonifieerde kunsten
(schilderkunst, beeldhouwkunst,
architectuur en poëzie) aan keizer
Augustus. Schilderij van Tiepolo uit
circa 1745 (Staatmuseum de
Hermitage, St.Petersburg).*

deals die Augustus sloot, en hij had zelfs de hand in veel privé-zaken, zoals Octavianus' huwelijk met Scribonia. Korte tijd bekleedde Maecenas zelfs de hoogste positie in Rome. Tot tweemaal toe was hij daar de plaatsvervanger van Octavianus, tijdens diens afwezigheid in het oosten (de jaren 36-33 en 31-29 v.Chr.). Van een literair beschermheer en toegewijde cultuurliefhebber zou men dat misschien niet verwachten.

Ook Maecenas' rijkdom kan vragen oproepen. In de literatuurgeschiedenis staat hij eenvoudigweg te boek als 'schatrijke patroon', zonder dat de herkomst van zijn kapitaal een probleem lijkt. Al gauw gaan de gedachten dan naar zijn hoge afkomst: hij stamt toch af van een oud Etruskisch koningsgeslacht? Grote rijkdom lijkt daarbij haast vanzelfsprekend.

Maar in de door burgeroorlogen geteisterde 1ste eeuw v.Chr. was stabiele rijkdom allerm minst normaal. Men kan er dan ook niet voetstoots van uitgaan dat Maecenas' rijkdom gebaseerd was op oud familiekapitaal. De werkelijkheid is eerder ontvullerend: Maecenas dankte zijn grote rijkdom waarschijnlijk deels aan onteigeningen (de beruchte *proscripties*) van Octavianus' tegenstanders. De proscriptie van een van hen, de rijke anti-Octaviaan Marcus Favonius, wordt in een antieke bron (*Scholia* op Juvenalis 5,3) direct in verband gebracht met Maecenas.

Ook wat Maecenas' deftigheid en geestelijke bezigheden betreft is het beeld uit de poëzie vermoedelijk te rooskleurig. Vermeldingen in andere bronnen laten iets anders vermoeden. De geschiedschrijver Velleius Paterculus bijvoorbeeld (19 v.Chr.-31 n.Chr.) zegt bijvoorbeeld dit:

'Het hoofd van de stadswacht was op dat moment Gaius Maecenas, geboren in een familie uit de ridderstand maar wel van aanzien. Waar waakzaamheid geboden was deed hij geen oog dicht, zag hij wat er te doen stond en hakte hij gemakkelijk knopen door. Maar zodra hij iets van zijn taken kon loslaten liet hij zich helemaal gaan in ontspanning en de aangename zaken des levens, haast nog meer dan een vrouw. Octavianus was buitengewoon op hem gesteld, niet minder dan op Agrippa, maar betoonde hem minder eerbij (Maecenas leefde volmaakt tevreden met zijn rang van

ridder; niet dat hij minder kon bereiken dan Agrippa, maar zijn ambities reikten niet even ver.' (Velleius 2,88).

Niet alleen bevestigt Velleius het idee dat Maecenas achter de schermen doortastend optreedt (hij vermeldt direct aansluitend hoe Maecenas een gevaarlijke tegenstander van Octavianus liquideert), ook zijn privé-gevoelens worden weinig complimenteus beschreven.

Resten van de zomereetzaal van de villa van Maecenas in Rome, tegenwoordig het Auditorium geheten.

Portret van Seneca
(Antikensammlung, Berlijn).

Een onmannelijke figuur

De filosoof Seneca (circa 4 v.Chr.-65 n.Chr.) heeft eveneens geen goed woord over Maecenas' persoonlijke leven. In zijn 114e brief, die ingaat op kwesties van literaire stijl, lanceert hij zelfs een frontale aanval op Maecenas. Voor Seneca staat de man namelijk model voor een verkeerde, mateloze, ja, 'onmannelijke' stijl. En die stijl verbindt de filosoof, heel Romeins, met Maecenas' algemene voorkomen en optreden.

'Neem Maecenas en zijn manier van leven: die is genoegzaam bekend en ik hoef hier niet te vertellen hoe hij liep, hoe overdreven verrijnd hij was en hoe hij wilde opvallen, hoe hij zijn fouten niet wilde verbergen. Maar wat te denken van zijn stijl? Was die niet even ongebonden als hijzelf losjes gekleed ging? Zijn woorden zijn toch net zo opvallend als zijn hele manier van doen, zijn gevolg, zijn huis, zijn vrouw? Hij was een man met groot talent geweest als hij een rechte weg had aangehouden, als hij het niet had vermeden begrepen te worden, als hij zich niet tot in zijn spreken toe liet gaan!

Zo zie je bij hem de spreekstijl van een dronken man: omfloerst, onvast, ten volle ongebreideld. Kan het uitzinniger dan: "stroom benevens oever met wouden behaard"? En kijk eens hoe men "de bedding met bootjes beploegt en omwoelt de wadden en zo een spoor van tuintjes trekt". En wat dacht je ervan als iemand "vrouwenlokjes krult en met de lippen kirt en zuchtjes slaakt, gelijk gebieders van 't geboomte razen met gebogen nek". Of: "een reddeloze kliek schuimt alles onder het eten af, valt huizen met de wijnkruik aan en brengt de dood teweeg door hoop", "de Genius die amper van zijn eigen feest getuige is", "de dunne wasdraad en de kleppermolen", "de haar wordt door moeder of eega aangekleed".

Als je dit leest, dan weet je het toch meteen weer? Dit is de man die altijd met loshangende tunica door de stad rondliep. (Want zo nam hij zelfs taken van de keizer waar; dan moest men het wachtwoord halen bij een losjes gekleed persoon.) Dit is de man die in de rechtszaal, op het spreekgestoelte, bij elke openbare bijeenkomst zo verscheen dat zijn hoofd onder een mantel schuilging, uitgezonderd de oren aan beide kanten, precies zoals de voortvluchtige slaven van een rijke in een klucht. Dit is de man die zich uitgerekend in de tijd

dat er een burgeroorlog woedde en de stad in rep en roer en onder de wapenen was, publiekelijk liet begeleiden door twee eunuchen, die toch nog meer mans waren dan hijzelf. Dit is de man die wel duizendmaal een vrouw trouwde hoewel hij er maar één had.

Die frasen van hem, zo slecht geformuleerd, zo achteloos op papier gekwakt, zo met het normale taalgebruik in strijd, laten zien dat zijn karakter minstens zo ongewoon, misvormd en zonderling was. De hoogste lof wordt hem toegezwaaid voor zijn mildheid: het zwaard liet hij rusten, hij onthield zich van bloedvergieten, toonde zijn macht alleen door een uitbundige levenswandel. Maar die lof heeft hij zelf weer bedorven met de liflafjes van die monsterlijke stijl. Hij blijkt niet mild te zijn geweest maar nicherig!

Dat blijkt glashelder uit die bizarre zinsbouw, die omgedraaide woorden, die merkwaardige gedachten, die vaak wel groots

> Miniatuur van Maecenas in een
12de-eeuws handschrift met de
gedichten van Horatius (Vat.Lat.
3261) (Biblioteca Apostolica
Vaticana, Rome).

zijn maar in hun expressie alle spankracht verliezen. Zijn overmaat aan voorspoed is hem naar het hoofd gestegen.' (*Brief* 114,4-8)

Seneca's portret van Maecenas is nét niet geheel negatief: hij roemt zijn mildheid en politieke optreden. Maar als persoon lijkt Maecenas hier de belichaming van zowat alles wat volgens Seneca verkeerd is.

Details bij andere auteurs gaan in dezelfde richting. Zo wordt vermeld dat hij, heel exotisch, vlees van jonge ezels liet serveren (Plinius, *Naturalis historia* 8,170) en dat hij in de ban was van een pantomimespeler, Bathyllus (Tacitus, *Annalen* 1,54).

Een verwijfde figuur in belachelijke kleren, met een aanstellerig loopje en decadente voorkeuren: het doet meer denken aan de sfeer van Petronius' *Satyrice* dan aan het gangbare *image* van Maecenas als deftige patroon van Vergilius en Horatius. Sommige geleerden vermoeden dan ook dat Seneca's aanval eigenlijk niet de historische Maecenas betreft, maar gericht is op een tijdgenoot van hemzelf, namelijk Petronius. Toch lijkt het verstandiger de teksten niet te lezen als allegorieën maar te nemen zoals ze zijn. Ze leveren in elk geval een coherent portret op.

Literaire smaak

Het lange Seneca-fragment bevatte een paar letterlijke aanhalingen uit werk van Maecenas. Daarmee kom ik op een laatste punt waarin Maecenas een duidelijk 'ander gezicht' laat zien: in de literatuur. Seneca typeert Maecenas als een man van onnatuurlijke voorkeuren, ook op het gebied van woordkeus en stijl. De filosoof zal dus wel opzettelijk bizarre, exotische wendingen uit Maecenas' werk hebben geselecteerd. Het gaat hier om snippertjes proza uit een verder verloren geschrift *De cultu suo* ('over zijn uiterlijke verzorging'). Maecenas schreef ook nog ander proza. Bronnen vermelden onder meer een *Prometheus* (kennelijk geen tragedie maar een essay of dialoog) en een *Symposium*, waarin een spreker betoogt dat wijn goed is voor de ogen, alles mooier laat worden en een mens weer jong maakt. Dat is nu niet bepaald het soort motieven dat in de Augusteïsche literatuur veel aandacht krijgt.

Ook de weinige bewaarde flarden van Maecenas' poëzie

wijken nogal af van de Augusteïsche *mainstream*. Zo is er een precieus fragment van vijf regels vol namen van edelstenen (Isidorus, *Etymologieën* 19,32,6), een tekst die overigens nagevolgd lijkt in Petronius' *Satyrice* (55), en een kort fragment waarin de dichter zijn grote genegenheid voor Horatius uitspreekt:

'Ik houd, Horatius, van jou
meer dan van mijn eigen lijf.
Zoniet? Dan wordt jouw makker maar
scharminkeliger dan een knol.' (Suetonius, *Horatius*, 1)

Zo'n snippertje is natuurlijk lastig te beoordelen, maar de emotie en zelfspot (en ook het gekozen metrum in het Latijn, de 'elfvoeters') doen meer denken aan de generatie dichters van Catullus dan aan de strenge Augusteïsche dichters met wie Maecenas zich omringde. Een ander poëtisch fragmentje van Maecenas staat bij, opnieuw, Seneca. En onvermijdelijk levert ook dat weer gefronste wenkbrauwen op:

'Ja, maak mijn armen maar verlamd,
mijn benen en mijn heup verlamd,
en doe er maar een bochel bij,
en sla mijn tanden uit het lood:
zolang ik leef, is alles best!
Dus laat mij leven alsjeblieft,
al zit ik op de folterpaal.' (*Brief* 101,10-11)

Wie zo erbarmelijk hangt aan het leven krijgt van de stoïcijnse wijsgeer natuurlijk de volle laag: Seneca vindt deze houding schandelijk en vernederend. Het is intussen de vraag of hij het fragment wel eerlijk citeert. Misschien geeft het wel de woorden weer van iemand die in een gedicht van Maecenas als komische figuur wordt opgevoerd, en die dus helemaal niet de mening van de persoon Maecenas weergeeft. Dat valt helaas niet met zekerheid uit te maken. De stijl is hier in elk geval weer gemakkelijk, spottend, colloquiaal. Eenmaal is Seneca trouwens niet negatief over Maecenas' poëtische producten. Dat is aan het slot van brief 92, waar hij hem als volgt instemmend citeert:

De Villa van Maecenas in Tivoli, in 1796 verwoest. Ets van Piranesi uit 1756 (Istituto Nazionale per la Grafica, Rome).

'Ik hoef geen graf. Natuur begraaft wat liggen blijft.' (Brief 92,35)

Seneca noemt dit zowel goed geformuleerd (*diserte* 'welsprekend') als iets van een 'grootse, mannelijke geest', die helaas door voorspoed is ondermijnd – dat laatste is een moralistisch stokpaardje van Seneca.

Veelzijdig

Hoe meer het licht op Maecenas valt, hoe intrigerender hij wordt. Het positieve beeld bij de grote dichters laat duidelijk maar één kant zien. Misschien was hij inderdaad een sympathieke man, een hoogstaande bevorderaar van cultuur, een belangeloze weldoener. Maar daarbij was hij vermoedelijk ook een ambitieuze carrièremaker, een sluwe bestuurder en harde onderhandelaar. En in zijn persoonlijk leven iemand die graag op grote voet leefde en het er goed van nam.

Het meest verrassend zijn de sporen van zijn eigen literaire

werk. Hij schreef kennelijk een nieuw soort poëzie en proza, in een gezochte stijl vol hoogdravende woorden (keizer Augustus sprak laatdunkend van 'geparfumeerde tierelantijnen', Suetonius, *Augustus* 86; vert. D. den Hengst) of juist elementen van de omgangstaal. In die zin lijkt Maecenas meer een navolger van Catullus of juist een voorloper van taalkunstenaars zoals Apuleius (2de eeuw). Jammer dat van Maecenas' werk zo weinig over is. Want het smaakt beslist naar meer.

Beknopte bibliografie

Er is geen moderne biografie van Maecenas. Zijn poëtische fragmenten zijn te vinden in gangbare fragmentverzamelingen zoals: Edward Courtney, *The Fragmentary Latin Poets* of Karl Büchner, *Fragmenta poetarum Latinorum*.

Nuttig is ook Henry Bardon, *La littérature latine inconnu* (deel 2,13-19; Paris 1956).

Oudere literatuur over Maecenas is samengevat door Willy Evenepoel, *Maecenas: a survey of recent literature*, *Ancient Society* 21 (1990) 99-117.

Een recent artikel over de kritiek bij Seneca is:

Shannon N. Byrne, *Petronius and Maecenas: Seneca's calculated criticism*, in: Shannon N. Byrne e.a. (ed.), *Authors, authority, and interpreters in the ancient novel*, *Essays in honor of Gareth L. Schmeling* [*Ancient Narrative Supplementum* 5] (Groningen 2006) 83-111.

Vertalingen in dit artikel zijn, tenzij anders vermeld, van de auteur.